

Список літератури:

1. Бородин А.И. Оценка эффективности региональных экологических программ / А.И. Бородин, Н.Н. Киселева, Н.Н. Шаш // Програмный бюджет. – 2011. – № 4. – С. 50–62.
2. Дорофиев В.В. Управление научно-техническим потенциалом региона (организационно-информационные аспекты) / В.В. Дорофиев ; ред. Ю.М. Каныгин ; Украинская академия информатики. – К. : б. в., 1995. – 216 с.
3. Методичні рекомендації щодо проведення базового, повторного, періодичного відстеження результативності власних регуляторних актів та оприлюднення звітів про відстеження їх результативності у Міністерстві промислової політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/basext/ua-dmtyfe.htm>.

УДК 303.43:332.122

Петренко Н.О., к.е.н, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Уманський національний університет садівництва

ПРИНЦИПИ РЕГІОНАЛЬНОГО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Петренко Н.О. Принципи регіонального стратегічного планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки. У статті досліджено принципи регіонального стратегічного планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки. Встановлено, що стратегічне регіональне планування є видом управлінської діяльності, що спрямована на формування таких цілей розвитку регіону і механізмів їх досягнення, реалізація якої покликана забезпечити задоволення потреб цільових сегментів регіону. Окреслено напрями формування комплексної системи регіонального стратегічного планування для підвищення ефективності розвитку аграрної сфери. У процесі дослідження принципів регіонального стратегічного планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки розроблено інноваційну Стратегію розвитку аграрного сектору.

Ключові слова: економіка, регіон, стратегія, планування, прогнозування, розвиток, аграрний сектор.

Петренко Н.А. Принципы регионального стратегического планирования и прогнозирования развития аграрного сектора экономики. В статье исследованы принципы регионального стратегического планирования и прогнозирования развития аграрного сектора экономики. Установлено, что стратегическое региональное планирование является видом управленческой деятельности, направленной на формирование таких целей развития региона и механизмов их достижения, реализация которой призвана обеспечить удовлетворение потребностей целевых сегментов региона. Определены направления формирования комплексной системы регионального стратегического планирования для повышения эффективности развития аграрной сферы. В процессе исследования принципов регионального стратегического планирования и прогнозирования развития аграрного сектора экономики разработана инновационная Стратегия развития аграрного сектора.

Ключевые слова: экономика, регион, стратегия, планирование, прогнозирование, развитие, аграрный сектор.

Petrenko N.A. The principles of regional strategic planning and forecasting the development of the agrarian sector to the economy. In the article was conducted research of principles of regional strategic planning and forecasting of the development of the agrarian sector to the economy. Established, that the strategic regional planning is a type of management, directed on the formation of such goals of the region and mechanisms to achieve them, implementation of which, will enable to provide meeting the needs of the target segments of the region. Outlined of the directions formation regional strategic planning system to improve efficiency development of agrarian sphere. In the process of research of the principles of regional strategic planning and forecasting of the development of the agrarian sector to the economy an innovative Strategy for the development of the agrarian sector has been developed.

Key words: economy, region, strategy, planning, forecasting, development, agrarian sector.

Постановка проблеми. В Україні стратегічне планування і прогнозування аграрного сектору економіки на регіональному рівні перебувають на етапі розроблення. Якщо як економічну систему розглядати аграрну сферу, то вибір стратегії економічного розвитку повинен здійснюватися на основі аналізу наявних і

прогнозування майбутніх стратегічних потреб регіону. Системні проблеми розвитку регіонів, відсутність взаємовигідних зв'язків держави та регіонів, застарілість застосовуваних методів державного регулювання розвитку регіонів, порушення економічних зв'язків між регіонами та інші економічні питання, що довгий час не знаходили свого вирішення, стали підґрунтям для пошуку нових методів регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і прикладних положень щодо регіонального стратегічного планування та прогнозування присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема, слід виділити праці: Дж. Барнета [9], С. Білої [1], О. Дикого [2], М. Кендалла [12], О. Кот [4], О. Панухник [5], Б. Пушкар [6], З. Пушкар [6], А. Тищенко [7], В. Томаревої-Патлахової [8], В. Чужикова [9], Ф. Хайека [11] та ін. Концепції, положення, висновки і рекомендації, висвітлені у науково-методичній літературі, створили міцний теоретико-методологічний фундамент і посідають вагомe місце у вирішенні проблем соціально-економічного прогнозування та планування. Проте не всі питання теоретико-наукового змісту достатньо вивчені, а тому потребують подальшого дослідження з урахуванням сучасних умов економічного розвитку та інституційних перетворень.

За високої позитивної оцінки наукових досліджень з указаної проблематики окремі аспекти щодо принципів регіонального стратегічного планування в аграрній сфері залишаються дискусійними та потребують комплексного наукового вивчення. Також малодослідженими залишаються питання методологічного характеру, пов'язані з розумінням особливості процесів прогнозування діяльності аграрних підприємств на регіональному рівні. За таких умов питання дослідження принципів регіонального стратегічного планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки набуває особливої актуалізації та потребує теоретико-практичного вирішення.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні основ та принципів регіонального стра-

тегічного планування і прогнозування для підвищення ефективності розвитку аграрної сфери.

Виклад основних результатів. Планування і прогнозування є важливими та дієвими інструментами розвитку економіки країни, оскільки за ефективного їх застосування вони здатні поліпшити стан суб'єктів господарювання, регіонів, окремих секторів, національної економіки, розширити можливості прогресивного розвитку. Аграрний сектор України має величезне значення як для економіки країни, її регіонів, так і для держави загалом. Його розвиток відіграє велику роль у нарощуванні та створенні умов для розширеного відтворення господарського потенціалу країни.

Конкурентоспроможність будь-якої галузі визначається безліччю факторів: інституційними умовами, ресурсним потенціалом, інвестиційною привабливістю тощо. Однак необхідно враховувати, що рівень конкурентоспроможності визначається ступенем досягнення цілей реалізованих проектів та місцем і функціональною роллю кожного виду використуваних ресурсів [10, с. 46].

У вітчизняному аграрному секторі накопичилися системні проблеми, вирішення яких багато в чому залежить як від політики підприємств, так і від масштабів та цільової участі держави. Одне з вагомих значень у розвитку та модернізації агро-сфери має система стратегічного планування і прогнозування. За останні роки відбулися істотні зміни в агросфері, що призвели частково до її кризового стану. Так, у січні-липні 2016 р. імпорт агропродукції знизився на 38%, що є негативним моментом у діяльності підприємств. Експорт упав на 21%, а його частка в усьому експорті зростає незначно – 3,9%, а от відсоток зовнішніх інвестицій в агрогалузь має тенденцію до збереження [3] (табл. 1).

Проведений у ході дослідження аналіз показав зниження обсягів вирощування та виробництва продукції, високу інерційність галузі і неможливість швидко нарощувати темпи розвитку (табл. 2).

Аналіз статистичних даних [3] підтверджує, що економічний спад негативно відобразився на

Таблиця 1

Характеристика торговельно-інвестиційних зв'язків аграрного сектору України, млн. дол.

Показник	Рік			
	2013	2014	січень-липень 2015	січень-липень 2016
Експорт продукції аграрної галузі:	13,3	18,9	10,3	8,1
частка в усьому експорті, %	2,6	3,3	3,4	3,9
частка країн далекого зарубіжжя, %	68,0	73,0	71,0	72,0
Імпорт продукції аграрної галузі:	42,5	39,7	23,7	14,8
частка в усьому імпорті, %	13,9	13,8	14,0	14,4
частка країн далекого зарубіжжя, %	84,0	86,0	86,0	84,0
Покриття імпорту експортом, %	31,3	47,6	43,4	54,7
залучені прямі інвестиції, у т. ч.:				
сільське господарство	0,7 (0,3)	0,6 (0,4)	0,09 (0,30)	0,14 (0,50)
харчова промисловість	5,9 (2,5)	6,4 (4,4)	1,08 (3,40)	0,90 (3,10)

Джерело: складено за [3]

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції в Україні в середньому за рік, млн. т

Продукція	Період			
	2010-2012	2013-2015	2016 (оцінка)	до 2020 (згідно Держпрограми)
Зерно	85,2	90,7	Понад 100,0	115,0
Цукрові буряки	27,2	41,4	37,5	40,9
Насіння соняшнику	6,3	9,3	9,3	7,5
Картопля	27,3	31,0	31,2	31,0
Овочі	12,3	14,9	15,0	16,2
Реалізація худоби та птиці	6,2	8,3	9,2	9,7
Молоко	32,1	31,2	30,6	38,2
Яйця, млрд. шт.	38,9	41,6	41,3	41,0

Джерело: складено за [3]

доступності продовольчих товарів для малозабезпечених верств населення, якість деяких видів продукції знизилася.

Основними проблемами аграрного сектору, що стримують сьогодні його розвиток, є: спад сільськогосподарського виробництва, скорочення посівних площ, зниження купівельної спроможності населення, скорочення державного фінансування, здорожчання кредитних ресурсів, недосконалість податкової політики, нормативно-правової бази та багато інших невіршених проблем [4, с. 58]. Головною причиною низької ефективності аграрного сектору економіки є зношеність основних виробничих фондів [7, с. 85]. У виробництві сільськогосподарської продукції використовують переважно застарілі технології та устаткування, що не відповідають сучасним вимогам, недосконалі методи і способи виробництва. Внаслідок цього знижується якість продукції, що випускається, зменшуються обсяги виробництва тощо [2]. Крім того, має місце прецедент зниження чисельності населення, яке зайняте у сільському господарстві (на 4,3% за загального зниження чисельності сільського населення регіону на 2,2%), що є наслідком як природного зменшення населення, так і урбанізаційними процесами із сільських поселень і малих міст [1, с. 62]. У разі закріплення цієї тенденції очевидним є ризик зменшення кількості працівників у сфері сільського господарства на тлі старіння кадрового потенціалу агропідприємств.

У ситуації, що склалася у державі, та з урахуванням того, що вже зроблено для поліпшення економіки, зокрема і в аграрній сфері, слід об'єднати державно-партнерські зусилля для вирішення накопичених проблем, а також слід переглянути концепцію розвитку агрогосподарства на найближчу перспективу.

Сьогодні назріла необхідність у комплексному розробленні інноваційної стратегії розвитку агро-сфери України. Зарубіжний досвід демонструє життєздатність низки моделей. Так, перша модель заснована на фінансуванні науково-технічних проєктів і програм загальнонаціонального значення. Її мета – розвиток і стимулювання аграрного сектору

економіки країни. Друга модель заснована на використанні науково-технічних знань. Її застосування дає змогу розширити можливості виробництва і сфер діяльності [11, с. 83].

У Данії, наприклад, велику роль у розвитку сільського господарства відіграє фермерський союз, який займається фінансуванням прикладних розробок. У Канаді та США велике значення приділяється фінансуванню з боку держави наукових розробок, підготовці фахівців у цій сфері. У будь-якому разі держава повною мірою підтримує розвиток сільського господарства, переважно за рахунок фінансування різних інноваційних програм.

На нашу думку, формування комплексної інноваційної системи, що дає змогу підвищити ефективність розвитку аграрної сфери у цілому, пов'язане з реалізацією таких напрямів, як:

- активізація впровадження новітніх процесів у науку та бізнес;
- розроблення інноваційних проєктів та їх відбір для виробництва на конкурсній основі;
- залучення перспективних кваліфікованих кадрів та їх навчання інноваційним методам виробництва;
- виділення фінансових ресурсів для розвитку сфери агровиробництва;
- міжнародне співробітництво з обміну досвідом у сфері інноваційної діяльності;
- вдосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності.

Реалізація вказаних напрямів дасть змогу вирішити частину практичних завдань щодо розвитку аграрного сектору, підвищити якість продукції, що вирощується, збільшити попит на неї на внутрішньому і зовнішньому ринках.

На нашу думку, стратегічне регіональне планування є видом управлінської діяльності, що спрямована на формування таких цілей розвитку регіону і механізмів їх досягнення, реалізація якої покликана забезпечити задоволення потреб цільових сегментів регіону.

У вітчизняних регіонах накопичено певний досвід стратегічного планування, понад 22 області

України мають сьогодні чітку стратегію соціально-економічного розвитку. Але аналіз практики показує, що найчастіше регіональні стратегічні плани розвитку регіону, на розроблення яких було витрачено чимало ресурсів, виявляються своєрідною даниною моді й одним із необхідних атрибутів органів управління, головною метою яких є отримання грошових коштів із державного бюджету.

У процесі аналізу [5; 6; 7; 12] нами з'ясовано, що стратегічне регіональне планування дає змогу: використовувати конкурентні переваги регіону, розвиток яких буде більш ефективним; сконцентрувати інвестиційні ресурси на пріоритетних напрямках; створити базу для обґрунтованого розроблення раціональної схеми територіального планування; продемонструвати прагнення регіональної влади до використання сучасних методів управління.

Перехід до стратегічного планування на рівні регіону є важливим моментом у державній політиці, оскільки ставить регіональну владу в нову, більш потужну позицію, в якій можливий перехід від парадигми функціонування до парадигми розвитку.

Стосовно економічних систем регіонального рівня, як у теорії, так і на практиці, зроблено поки перші кроки в освоєнні моделі стратегічного планування. Так, наприклад, ще не сформована цілісна концепція стратегічного регіонального планування, не розроблено теоретичні та методологічні підходи. На регіональному рівні відсутня затверджена Генеральна схема регіонального розвитку України, в якій було б окреслено пріоритети щодо розвитку конкретних регіонів країни, покликаних забезпечувати і підтримувати рішення загальнонаціональних завдань щодо збереження цілісності країни і підвищення якості життя населення.

Важливим напрямом реалізації конкурентного потенціалу агросектору є проведення кластерної політики, яка дає змогу на основі об'єднання і раціонального доповнення потенціалів учасників, здійснювати інноваційні проекти, залучаючи до них суб'єкти з низькими технологічними укладами і сприяючи їх модернізаційному розвитку.

Основною метою формування агрокластера є утримання і збільшення своєї частки на ринку, освоєння ринкових ніш у сусідньому регіоні. Саме інтегровані структури здатні забезпечити високий рівень потенціалу конкурентної продукції, реалізуючи цілі продовольчої безпеки [8, с. 197].

На нашу думку, серед стримуючих кластеризацію чинників, слід виокремити нерозвиненість інституційної бази, що покликана забезпечувати стимулювання і підтримку інтеграційних взаємодій підприємств великого та малого бізнесу, а також агровиробників, переробників агропродукції і торгових мереж у складі загального ланцюжка отримання прибутку.

Незважаючи на окремі позитивні зміни, загалом істотних змін в організації стратегічного планування

як на рівні України, так і на регіональному рівні поки не відбулося. Таку ситуацію можна пояснити низькою причин:

– по-перше, недостатня професійна і психологічна готовність регіонального та місцевого апаратів управління до вирішення конкретних завдань стратегічного планування розвитку регіонів;

– по-друге, більшість проблем стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів як системи теоретичних, методологічних і методичних положень, які розкривають сутність, принципи, завдання та організацію стратегічного планування, на даний час не вирішено;

– по-третє, економічна та політична кризи останніх років не сприяють становленню стратегічного територіального планування, оскільки у більшості суб'єктів територіального управління немає усвідомленої потреби в розробленні довгострокових стратегій.

Методологічно стратегічне планування розвитку аграрного сектору нами пропонується будувати на основі довгострокових прогнозів:

– економічного (оцінка обсягів виробництва, чисельності зайнятих, ступеня впливу окремих виробничих факторів на збільшення виробництва кінцевої продукції, визначення ефективності інвестицій та капітальних вкладень);

– науково-технічного (визначення техніко-економічних параметрів нових

видів матеріально-технічних ресурсів, виробничих фондів, нових технологій виробництва агропродуктів або окремих елементів цього процесу);

– соціально-демографічного (демографічної ситуації, динаміки руху трудових ресурсів, виділення спонукальних мотивів цього руху);

– екологічного (оцінка земельного фонду, можливостей залучення в господарський обіг нових земель, визначення господарських запасів води, масового використання хімічних препаратів).

З урахуванням результатів прогнозування встановлюються цілі реалізації стратегії аграрного сектору. Головний цільовий орієнтир комплексного стратегічного розвитку аграрного сектору регіону полягає у підвищенні ефективності функціонування цього сектору і вихід на траєкторію стійкого зростання.

Методологічною основою під час розроблення інноваційної стратегії розвитку аграрного сектору регіону необхідно ухвалити системний підхід до регіону як соціально-економічного об'єкта та цілей, завдань, проблем, напрямів, механізмів його розвитку. Повинні використовуватися територіальний і галузевий принципи: визначення цілей та прийняття відповідних управлінських рішень, формування цільових програм і побудова на цій основі галузевої політики. Територіальна стратегія розвитку аграрної сфери включає складники виробничої сфери, людського капіталу та інфраструктури.

Для вирішення проблеми вирівнювання темпів та рівнів розвитку аграрного сектору окремих форм господарювання в регіоні нами пропонується складання матриць у динаміці залежно від досягнутих результатів. Це дасть змогу:

- відстежити зміни по кожній формі господарювання;
- виявити території і галузі, здатні забезпечувати прискорений розвиток;
- сформуванати список територіальних господарських одиниць, що найбільше потребують підтримки, тобто виділити територіальні інвестиційні пріоритети;
- визначити сферу надання підтримки та її характер.

Порядок розроблення Стратегії розвитку аграрного сектору представлено на рис. 1.

Запропонована Стратегія на відміну від комплексних планів та програм стосується забезпечення сталого розвитку території та галузі в конкурентному ринковому середовищі та за конкретних ринкових умов. Реалізація етапів Стратегії має здійснюватися через прийняття ефективних управлінських рішень, що ґрунтуються на системному підході та системному аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів, які прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору.

В основу планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки передусім повинні закладатися принципи, що визначають потребу в обсягах продукції, її якість та асортимент.

Реалізація інноваційного потенціалу країни дасть змогу Україні увійти до числа лідерів із виробництва і реалізації аграрної продукції. Необхідно, щоб у програмних документах стратегічного розвитку різного рівня була закріплена економічна спеці-

алізація аграрно-індустріального типу для регіонів, де сільське господарство є базовою галуззю. Також важливою компонентою потенціалу конкурентоспроможної аграрної сфери є інвестиції в модернізацію її галузей.

Висновки. Планування і прогнозування є важливими та дієвими інструментами розвитку як підприємства, так і економіки загалом, адже за ефективного застосування вони здатні забезпечити значну кількість переваг і суттєво поліпшити стан суб'єктів господарювання, регіонів, окремих секторів, національної економіки, розширити можливості прогресивного розвитку. Не є винятком й аграрний сектор економіки. Особливість планування та прогнозування в аграрному секторі зумовлена їх специфікою. Зважаючи на стратегічні напрями розвитку України, що пов'язані зі станом, можливостями та перспективами аграрного сектору, пріоритетними є продовольче забезпечення та продовольча незалежність держави, сталий агроекологічний розвиток, соціальне піднесення сільських територій і спрямування аграрного потенціалу на задоволення потреб населення, інтеграція країни у світовий агроринок.

Отже, поліпшення стану аграрного сектору сприятиме й піднесенню національної економіки у цілому. Як відомо, аграрна діяльність підпадає під значні ризики, саме тому надзвичайно доречним і вкрай необхідними кроками є розроблення чіткої процедури взаємопов'язаних дій, які повинні виконуватися на шляху до піднесення аграрного сектору. Саме реалізація сукупності цих дій і пов'язана із сутністю планування.

Планування та прогнозування розвитку аграрного сектору України в сучасних ринкових умовах мають здійснюватися з урахуванням важливих соціальних, економічних, екологічних завдань,

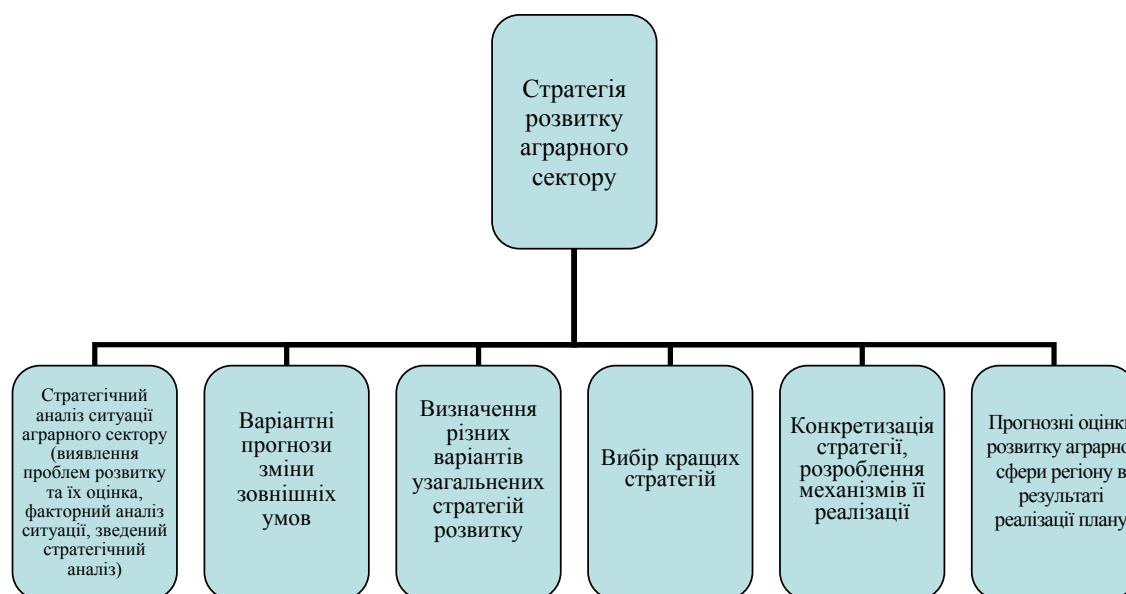

Рис. 1. Алгоритм розроблення Стратегії розвитку аграрного сектору

Джерело: авторська розробка

опираючись на науково обґрунтованих прогнозах та рекомендаціях.

Проведене дослідження показало, що регіональне стратегічне планування та прогнозування нині є необхідною умовою підвищення ефективності державного управління розвитком регіону.

Незважаючи на рівень опрацювання низки питань, пов'язаних із теорією і практикою стратегічного регіонального планування та прогнозування, за межами наукового розгляду залишається ще багато проблем, вирішення яких буде сприяти сталому розвитку регіону.

Список літератури:

1. Біла С.О. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості : збірник матеріалів круглого столу / С.О. Біла. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.
2. Дикий О.В. Основні пріоритети та механізм стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів / О.В. Дикий // Ефективна економіка. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=803>.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 57–63.
5. Панухник О.В. Методичне забезпечення стратегічного планування в регіонах України / О.В. Панухник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1(91). – С. 152–157.
6. Пушкар З. Стратегічне планування регіонального розвитку / З. Пушкар, Б. Пушкар // Наука молода: минуле, сучасне, майбутнє. – 2008. – Вип. 13. – С. 100–105.
7. Тищенко А.П. Стратегічне планування розвитку регіону: основні поняття, вимоги та алгоритм здійснення / А.П. Тищенко // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2(10). – С. 84–89.
8. Томарева-Патлахова В.В. Стимулювання інноваційно-технологічного розвитку регіонів / В.В. Томарева-Патлахова // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2012. – № 2. – С. 196–201.
9. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : [монографія] / В.І. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.
10. Burnett J. A strategic approach to managing crises / J. Burnett // Public Relations Review. – 1998. – № 24(4). – P. 475–488.
11. Hayek F.V. Die Vermertung des Wissens in der Geseleschaft / F.V. Hayek // Individualismus und Wirtschaftliche Ordnung. 2. Auft. Salzburg. – 1976. – 103 p.
12. Kendall M. Rank correlation methods / M. Kendall. – London: Griffin, 1970. – 170 p.